

Христо АНДОНОВ—ПОЛЈАНСКИ

ЕДЕН ПРАШАЛНИК ОД 1860 ГОДИНА ЗА ПОЛОЖБАТА НА НАСЕЛЕНИЕТО ВО БИТОЛСКИОТ ВИЛАЕТ

Општествено-економските и политичките промени во Османската империја, што настанаа како резултат на Кримската војна од 1853-1854 година и на донесувањето на Хатти-хумајунот од 18 февруари 1856 година, го предизвикаа вниманието на европските капиталистички држави. Нивното капиталистичко влијание, кое имало важни позиции и пред Кримската војна, сега добива нови димензии и простори. Тоа наоѓа одраз во продирањето на индустрискиот и трговскиот капитал, а освен тоа и во засилувањето на политичките сфери на влијание. Сето тоа се рефлектира на општествено-економската и политичката состојба во империјата на султаните, доведувајќи до нужни промени во сите нејзини сфери. На прво место, тоа наоѓа одраз во реформирање на државата, со решавање на критичните симптоми во турското општество и економика. Хатти-хумајунот ги кодифицира тие промени, регистрирајќи, со тоа, настанување на нови општествено-политички и економски соодноси, отворање на патишта и можности за загосподарување на капитализмот.¹

Преобразувањата на Османската империја се наметнаа, со сема природно, во сите нејзини потчинети земји и области, во тие рамки и во Македонија. Заземајќи средишна положба во Империјата, Македонија се наоѓаше на раскрсницата на настаните и промените. Истовремено во неа се преплетуваа и интересите, а и позициите, на европските капиталистички држави, кои ја сметаа за важен ресурс на сировини и поле за пласман на капиталистичките производи. Токму затоа, се зголемило нивното влијание и во Македонија. Меѓу нив, најголемо било влијанието на Велика Британија. Тоа особено се зголемило по

¹ Види: G. E. Noradounghian, Recueil d'actes Internationaux de l'Empire Ottoman. Paris, Leipzig—Neuchatel 1897, III, 83—88; А. Д. Новичев, Очерки економики Турции до Мировой войны. Москва — Ленинград 1937, 32—34; (Ј. Лапе), Историја на македонскиот народ. Скопје 1969, II, 43—45; Х. Андонов-Полјански, Основите на трговските врски помеѓу Риека и Турција во втората половина на XIX век. — Годишен зборник на ФФ, 15 (1963), 160—162.

Кримската војна, кога британската дипломатија пројавила забележителен интерес за сите промени. Тоа може да се следи од дипломатската кореспонденција, во која наоѓаме подробни податоци за интересот по сите промени што ја зафатиле Османската империја, во тие рамки и Македонија, како последица на Хатти-хумајунот. Најголем број од извештаите по ова прашање се од 1856—1860 година.² Меѓутоа, сакајќи да има автентично попрецизни познанија за вистинската состојба на работите, посебно за положбата на христијанското население во Османската империја, британската влада на 11 јуни 1860 година испратила циркулари до своите конзули, кои биле задолжени стриктно да го определат своето мислење како добри познавачи на областите во кои ја вршеле својата јурисдикција. Овие циркулари, или поточно прашалници, се составени од 25 прашања и се со идентична содржина. Прашањата се однесуваат за општата состојба во земјата и положбата на христијанското население во споредба со муслиманското. Освен тоа, во нив се третираат и проблеми од сопственоста и другата материјална состојба, а потоа и од трговијата, судовите, религиозната еднаквост, училишното дело, пропагандите и друго.

Вакви прашалници биле испратени и до британските конзули во Македонија (Солун, Битола, Скопје). Согласно на барањето, тие подготвиле одговори на прашањата, со што забележиле вредни податоци за тогашната положба на населението во Македонија.³ Меѓу овие изворни материјали би ги издвоиле одговорите за положбата на населението во Битолскиот вилает, кои се одликуваат со мошне интересна содржина. Нив ги подготвил Ричард Абот (Richard Abbott), британски заменик-конзул во Битола. Најпрвин одговорите на прашањата според прашалникот овој заменик-конзул ги препратил до Сер Хенри Булвер (Sir Henry Bulwer), британски амбасадор во Цариград, на 9 јули 1860 година, а истите, под иста дата, ги упатил и до Лорд Џон Расел (Lord John Russell), британски секретар за надворешни работи во Лондон.⁴

Суштината во одговорите на прашалникот од британскиот битолски конзул може да се сведе на неколку констатации. Во неа наоѓаме воопштен третман на промените што настанале во

² Види: *Firman and Hatti-Sheriff by the Sultan relative to privileges and reforms in Turkey*. — *Eastern Papers* pt. XVII (1856), 1—7. — *Account and Papers* 24 (1856), vol. LXI, 343—351; *Correspondence respecting Christian privileges in Turkey*. — *Eastern Papers*, pt. XVIII (1856), 1—83. — *Account and Papers* 24 (1856), vol. LXI, 353—439; *Papers relating to administrative and financial reform in Turkey, 1858—61*. *State Papers* (1861), 1—116. *Account and Papers* 34 (1861), vol. LXVII, 599—718.

³ Види: *Reports received from Her Majesty's Consuls relating to the condition of the Christians in Turkey 1860*. — *State Papers* (1861), vol. LXVII, 499—597; *Printed for the use of the Foreign Office*. October 25. 1860. London 1860; Н. Михов, *Населението на Турција и Бугарија*. Софија 1929, III, 321—324.

⁴ *Public Record Office* (London) FO. Turkey 78/1531. June-December 1860.

педесеттите години од XIX век на теренот на Битолскиот вилает, со забележување на некои специфики од неговиот развој во сферата на сопственоста, трговијата, судството, религиозното и училишното дело, како и за ширењето на странските пропаганди. Овие податоци имаат значење за комплетирање на познанијата за севкупната состојба на населението во Македонија и одделно во Битолскиот вилает. Тие ги акцентираат евидентните општествено-политички и економски промени, како чекор напред во обидите за капиталистичка преобразба на земјата.

Тргувајќи од тоа значење на овие нови сознанија, прашалникот со соодветните одговори го објавуваме во прилогот во превод, со објаснување и коментари. Документацијата ја истражувавме во официјалната Архива на Велика Британија (Public Record Office) во Лондон.

П Р И Л О Г

Прашање 1

Каква е општата положба во Провинцијата, во која се проширува Вашата јурисдикција?

Одговор 1

Општата положба во оваа Провинција не е така добра, како што може да се очекува. Населението е задоволно со законите кои управуваат со нив, но воопштено говорејќи, не се со функционерите, во чии раце е власта на Портата.

Прашање 2

Што знаете за христијанското и муслиманското население; какво е Вашето мислење за споменатата провинција?

Одговор 2

Битолскиот вилает или пашалук⁵ е разделен на три провинции (области), како што се: Битолска, Охридска и Корчанска⁶. Приближниот број на населението е во:

Битолската 1.000.000;
Охридската 750.000;
Корчанската 800.000.

Во битолската област христијаните се 75 : 25 спрема муслиманите; во охридската област 45 спрема 55; и во корчанската 34 спрема 66, т. е. околу 1.359.500 христијани и 1.190.500 муслимани, што претставува еден просек во целиот вилает.

⁵ Со султански Хатишериф од 21 јуни 1836 година Битола е определена за главно седиште на Румелија. (Fr. Babinger, The Encyclopaedia of Islam III (1936), 1177—1180; Хр. Андонов-Полјански, Кон историјата на трговијата на Битола и Битолско во 1856 година. — Гласник XVI/3 (1972), 203.

⁶ Во оригиналот стои: „Monastir, Ochrida and Geortcha,” (PRO.-FO 78/1531. Jan.-Dec. 1860).

Прашање 3

Какво е, воопштено говорејќи, независно од религијата, занимањето и позицијата во животот на христијаните од една и на муслиманите од друга страна; на пример, дали поголемиот дел од сопствениците на земјата се муслимани? Дали мнозинството на лицата ангажирани со трговија во градовите се христијани?

Одговор 3

Поголем дел од сопствениците на земјата се муслимани; а христијаните во големо мнозинство се ангажирани во трговијата на градовите.

Прашање 4

Дали можат христијаните да држат земјишна сопственост под еднакви услови со Турците, и ако не, каде е разликата?

Одговор 4

Да.

Прашање 5

Дали можат христијаните да водат трговија во градовите под еднакви услови со Турците, и ако не, каде е разликата?

Одговор 5

Да.

Прашање 6

Дали христијанското селанство, во христијанските села, а исто така и надвор од нив, е како муслиманското, и ако не, во што е разликата?

Одговор 6

Не. Муслиманите се главни сопственици. Тие на христијанските работници (чифчиите) однапред им даваат заем, кој поради високиот интерес не можат да го исплатат. Тогаш тие паѓаат во клопка на нивните муслимански кредитори, кои се немилосрдни во своите барања, и се принудени честопати да работат цел живот за нив или да ја продадат својата мала земјишна сопственост што ја поседуваат, за да ги отплатат своите долгови. Од друга страна, муслиманите се грижат да ја откупат сета земја од рацете на христијаните.

Прашање 7

Дали сведочењето на христијаните се признава пред судот и ако не, изнесете случаи каде тоа беше одбиено?

Одговор 7

Тоа е признаено само во Jāhkik Mejliss⁷ (Суд за иследување). Таму христијанските сведоци се закокнуваат, додека муслиманите тоа не го прават.

⁷ Забележувањето е според оригиналот.

Јас не можам да изнесам случаи каде тие биле одбивани во други судови, додека, установно правило е да не се допушта христијанско сведочење. Христијанинот го дава своето сведоштво пред своите истоверници.

Прашање 8

Дали христијанското население е во подобра материјална положба, дали повеќе се уважува и подобро се постапува со него, отколку што било пред пет, десет, петнаесет, дваесет години?

Одговор 8

Несомнено да.

Прашање 9

Дали има сега некакви нееднакости поврзани со религиозната припадност, и ако има, какви се тие?

Одговор 9

Да. Сведочењето на христијаните не е допуштено во сите судови. Христијаните се отстранети од исполнувањето на високи должности, како што се управници⁸ или генерали.

Прашање 10

Дали христијанското население сака да влегува во воена служба наместо да плаќа такса со која се ослободува од неа; и што сака од тоа пазење — да служи во војска или да ја плаќа речената такса?

Одговор 10

Христијаните повеќе би сакале да служат во војска отколку да плаќаат такса за ослободување, грижејќи се да се организираат во одделни единици и сакајќи да напредуваат и да се најдат во слична позиција како муслиманите. Ако ова беше случај, тие повеќето ќе служеа во армијата.

Прашање 11

Дали христијаните имаат тешкотија во градењето на цркви, според нивните религиозни обреди?

Одговор 11

Не. Тие обично плаќаат такса од околу 3.000 пијастри за ферманот, кој им одобрува да градат црква. Оваа сума се зголемува со нечесноста на турските повереници испратени за да го измерат земјиштето и да ги покажат пропорциите на зградата, со што се изнудува мито од христијаните, зашто во нивниот извештај до Пашата тие нема да дадат приговор за градбата на односната црква. Освен тоа, на христијаните не им е допуштено да имаат камбани во нивните цркви.

Прашање 12

Какви случаи на потиснување се преземени против христијаните, дали поради постапките на владата или поради фанатизмот на населението?

⁸ Во оригиналот се употребува — „Гувернери“ („Governors“), во смисла на управници (валии).

Одговор 12

Тоа се поради постапките на владините службеници и поради лошата администрација.

Прашање 13

Дали се прогонуваат протестантите, ако воопшто ги има, дали тоа прогонување потекнува од муслиманите, или од христијаните, или од други секти?

Одговор 13

Во оваа провинција нема протестанти; ако имаше, тие ќе беа прогонувани. Јас верувам дека прогонувањето ќе дојдеше од христијаните, од чија црква тие се отцепија⁹.

Прашање 14

Дали повеќето од жалбите, на што христијаните се незадоволни, потекнуваат од однесувањето на нивните сопствени власти?

Одговор 14

Понекогаш тоа е односот на нивните сопствени власти. Христијанските членови на Меџлисот¹⁰, бидејќи се ништожни и не им се допушта да се разидуваат со мислењата од своите муслимански колеги, се немоќни да одат напред и да ги заштитат своите истоверници од каква и да е постапка на неправдата.

Прашање 15

Дали христијаните се допуштаат во Меџлисот или во локалните совети? Дали овие совети воопшто се во полза на напредокот и доброто управување, отколку што се службениците на Портата, или повеќе се некорисни.

Одговор 15

Христијаните се допуштаат во Меџлисот. Јас ја објаснив во прашањето 14 нивната немоќна позиција. Овие совети, воопштено говорејќи, не се во полза на напредокот или доброто управување; главни членови се беговите кои ги заземаат местата поради својата позиција и влијание во земјата. На пример, ако еден Паша дојде во Битола со намера да води добра администрација, тој се поврзува со овие членови кои, имајќи големи локални интереси, се обидуваат да ги заштитат нив или ова свое штетно злосторство со накажување. Меѓутоа, Пашата е оневозможен да дејствува независно. Тој е обврзан да дава упатства за потврдување на беговите, сосема е невозможно тој да дејствува со правда и еднаквост.

⁹ Спомнувањето на авторот за отцепувањето повеќе се однесувало за унијатството. Тоа е потфатот на кукушани, кои со молба од 12 јули 1859 година се обрнале до папата Пие IX да го прифатат покровителството и унијата со католичката црква. Во октомври 1859 година во Кукуш била организирана првата унијатска општина. Види: A. Fortescue, *The Uniate Eastern Churches*. London 1923; Т. Влахов, *Родниот град на Смирненски*. София 1956, 105; Българска възрожденска книжнина. II. София 1959, 336; (Ј. Лапе), *Историја на македонскиот народ II*, 62—63; Хр. Андонов-Полјански, *Гоце Делчев и неговото време*. Скопје 1972, 60.

¹⁰ Во оригиналот — „Mejliss“, од турската форма — „meclis“, во значење на — Совет; во случајов — општински, градски совет.

Прашање 16

Ако се работи за последново прашање, дали има некој практичен начин кој Ви паѓа на ум, за ограничување на нивните својства, така што тие сепак да ја задржуваат својата сила онаму каде што е потребно, ја скратуваат или ја прекинуваат каде што таа не е?

Прашање 17

Какво е Вашето мислење за повлекување од споменатиот Меџлис на неговите правни функции и за востановување на судови одделно од него; и, во таков случај, како ќе ги составиш овие судови?

Одговор 16 и 17

Во Битола постојат четири меџлиси и Кадиски суд¹¹ на правдата, односно: Mejlissi — Kebir (Голем Совет)¹², Tijaret Mejliss (Трговски Совет)¹³, Tahkik Mejliss (Суд за иследување), Muvakat Mejliss (Привремен или Криминален Совет)¹⁴ и Mah kemem¹⁵ (Суд во кој дејствува кадијата како самостоен судија и ги испитува случаите согласно со упатствата на Коранот). Mejlissi Kebir е формиран од Пашата. Во него влегуваат како претставници: Кадијата (судијата), Муфтијата (свештеник од висок ранг)¹⁶, седум турски членови, еден христијанин, грчкиот владика и еден Евреин.

Tijaret Mejliss се состои од три муслимански членови, четири христијани и еден Евреин.

Tahkik Mejliss се состои од шест муслимани и двајца христијани. Muvakat Mejliss се состои од шест муслимани и еден христијанин.

Јас би предложил наполно да се укине Mejlissi Kebir, а на Пашата да му се овозможи независно да дејствува, да има право на слободен избор и сила да се повикува на кој и да е друг суд за случаите по кои тој не се чувствува компетентен да одлучува и, од друга страна, ако Пашата најде деликвент, ќе мора веднаш да го отповика и да го заштити од задржување на која и да е званична служба.

Би било добро во Tijaret Mejliss, Tahkik Mejliss и Muvakat Mejliss да влегуваат угледни и доверливи личности годишно избирани по пат на гласање. Секоја личност треба да има приход од 50 фунти за да има право да гласа; бројот на муслиманските и христијанските членови во овие совети треба да биде во пропорција со односните населенија.

Пред да ги заземаат своите должности членовите на советите би требало исправно да положат заклетва; а нивните одлуки треба да се раководат од прописите на законите, од кои се, некои, составени, но не се ставени во сила. Прописите треба да се преведат на грчки јазик. Странските конзули во различни градови на Турција (ако тоа знатно не противречи на суверенитетот на Османската Империја) треба да станат почесни членови на овие совети, меѓутоа, без некоја советничка сила, ами единствено како посматрачи и спремни да го дадат својот совет, ако тоа се побара од претседателот на Советот. Јас мислам дека овој план ќе биде голема пречка за локалните власти, кои работат а таа да не смее да се постапува во прекршување на прописите и на уставените закони.

Во врска со прашањето за судот Mahkemem, јас мислам дека овој суд треба да постои со истите свои својства, бидејќи, ако се остави настрана, тоа ќе ги навреди, сосема многу, чувствата на вистинските муслимани. Јас би предложил кадијата да биде

¹¹ Односно шериатски суд.

¹² Сочувана е оригинална форма и нејзиното значење.

¹³ Формата — „Tijaret“ е дадена како што е слушана; всушност турската форма е — „Ticaret“ — трговија, трговски.

¹⁴ Односно — „Muvakkat“, привременен.

¹⁵ Односно — „Mahkeme“, суд.

¹⁶ Односно — „Müftü“, најстар по ранг муслимански свештеник.

платен службеник на Круната и да не му се допушти да собира прекумерни наплати тука и таму. Случаите што ги испитува овој суд да се ограничат на случаи од земјишната сопственост. Освен тоа, покривањето на законот мора да помине во признавање валидноста на јавниот документ над сведоштвото на сведоците. Јас го кажав ова, бидејќи тоа досега беше обичај на непринципиелни спорови, произведени од муслиманските лажни сведочења, чие сведоштво ја поништуваше валидноста на документот направен во званичната канцеларија. Овој илегален начин често беше причина за неправичното одземање на сопственоста од неговиот вистински сопственик, и на крај, приходите на провинцијата да се собираат од владини службеници добро познати со својата чесност, а не да се даваат под закуп на ерменските банкари и на беговите, кои, во собирањето, прават екцеси и собираат повеќе отколку што е нивниот обврзан удел¹⁷.

Прашање 18

Дали муслиманите покажуваат силна желба за верско преобразување? Дали тоа го прават често, или понекогаш, со принуда? Ако е така, покажете ги, ако можете, виозните страни?

Одговор 18

Кога имаат сила да прават верско преобразување (исламизирање) тоа го прават со задоволство. Јас чув дека тоа воопшто се прави со принуда или со застрашување. Не можам да ги споменам виозните страни, бидејќи немаше преминување во другата вера откако сум дојден овдека. Сегашниот паша на Битола е многу ненаклонет на ваков вид прозелитизам, ја спомена личноста, која била преобразувана од грчкиот митрополит, и му допушти слободно да одлучи за корисноста од менување на религијата. Сегашниот паша го прави ова наспроти везириалниот Циркулар, којшто наскоро беше упатен до пашите или пак ги наведува да направат такво преобразување во конциите (официјалното седиште) до времето кога ќе можат да се изјаснат во корист или против мухамеданската вера.

Прашање 19

Во случај на верско преобразување на жените дали е тоа, воопшто, резултат на религиозниот ентузијазам, од една страна, или резултат кој произлегува од световни причини, од друга? И, ако е од последново, изложи ги тие причини?

Одговор 19

Воопштено говорејќи, верското преобразување на жените не е последица од религиозниот ентузијазам, а произлегува од световни причини, на пример од љубов или поради ослободување од военото регрутирање.

Овдека преовладува обичај за ослободување од воено регрутирање на муслиманскиот младинец, кој побегнува со христијанска мома а која се преобразува кон неговата вера. Тоа се смета за заслужен чин за неговата вера; тоа го овластува со награда, да биде ослободен од воена служба.

Прашање 20

Какви мерки мислите најдобро е да се преземат за да се стави крај на ваквата правда, со најпрости и најмалку скапи форми?

¹⁷ Поподробно за правната состојба и правната процедура во Турција види: Aristarchi Bey, *Legislation Ottomane. I—IV. Constantinople 1873—1874*; Heidborn, *Manuel de droit public administrative de l'Empire Ottoman. I—IV. Vienne—Leipzig, 1908—1912*.

Одговор 20

Да се состави кодексот на законите според некој европски кодекс. Да им се дозволи на христијаните без дискриминација да сведочат пред сите судови на правдата. Да се заколнат сите членови на различните совети или судови споменати во 16 и 17 прашање. Да им се покачат платите на потчинетите службеници. Истите да се редуцираат за пашите и да им се даде празнична казна на службениците кои провериле државни пари или примале мито.

Прашање 21

Какви мерки Вие мислите е најдобро да се преземат за подобрување на положбата во земјата?

Одговор 21

Покрај споменатото во прашањата 16, 17 и 20, јас сакам, освен тоа, да сугерирам дека војската треба редовно да се плаќа, а полицискиот систем комплетно да се реорганизира. Полицајците на служба во градовите да бидат без оружје, а нивните принадлежности да прераснат од 60 на 250 пијастри на месец. Овие службеници во земјата треба да се регрутираат од редифите¹⁸ на секое село, коз ќе плаќа и ќе им дава следување ако навистина служат во армијата; некои од нив треба да се постават за да ја исчистат земјата и да ја заштитат од разбојништво, итн.

Прашање 22

Какво е Вашето мислење за можноста од востановување на училишта за сите религии и класи, и каков е ефектот што ќе произлезе од овие училишта?

Одговор 22

Какви училишта можат да се востановат и тие можат да бидат од голема полза за земјата, да се предвиди тие да бидат државни училишта и да се постават под надзор на Министерот за воспитание во Цариград. Овие училишта треба да бидат составени заедно од христијански и муслимански деца и да се поучуваат на најрано пријателство меѓу себе, според тоа, да се надолжни недостигот од симпатија помеѓу владеачките и потчинетите племиња.

Прашање 23

Какво е Вашето мислење за наименување на христијански вице-управител¹⁹ покрај турскиот управител, во оној дел каде што во голем дел е христијанско население; за едниот и другиот да се сложи Портата?

Одговор 23

Јас мислам дека овој план нема да биде добар во местата оддалечени од Престолнината и далеку од контролата на централната влада. Христијанскиот вице-управител треба да има висока позиција, неговата амбиција треба да стане неограничена и самиот да биде непристрасен кога ќе го има својот муслимански колега како ривал, за да не интригира против него.

Прашање 24

Колку долго, сметате, странските агенства работат и работат да предизвикаат раздор и незадоволство меѓу различните класи: наведете, ако можете, примери?

¹⁸ Односно од резервната војска.

¹⁹ Во оригиналот — „Vice-governor”.

Одговор 24

По томо доаѓање овдека слушнав дека две личности беа под сомнение како руски емисари и дека се платени од Русија да ги шират пансловенските идеи меѓу Бугарите. Иако тоа беше случај, овдека полето за нивната акција не е така големо како што е во провинцијата на Пловдив и Одрин, центар на бугарскиот елемент. Чув, исто така, дека честопати се собираат податоци од божемни емисари на манастирите и црквите. Информиран сум дека портрети на императорот Александар²⁰ биле претставувани на месните луѓе на најдостоинствен начин, што предизвикуваше неугодување дали е тој Светец или полубог.

Јас верувам дека независно од странските агенства кај богатите и влијателните Бугари, Русите им се во душата и нивниот пример го следат пониските класи.

Прашање 25

Дали е обичај за поданиците на Портата да се добиваат странски пасоши? Дали тие често добиваат пасоши од Грција и ги разменуваат за руски пасоши?

Одговор 25

Јас верувам дека грчките власти се воопшто многу либерални за издавање на пасоши, но грчкиот конзул овдека не ги следи. Претпоставувам дека системот, што го следат неговите колеги, на други места е сличен. Јас претполагам дека тоа е сторено од страв да не се доведат во опасност неговите односи со локалните власти. Турската влада не беше многу наклонета за поставување на грчки конзулат во Битола. Во поглед на руските пасоши во оваа провинција, нема личности, што ги познавам, кои се носители на вакви привилегии, но, во соседните провинции на Одрин и Пловдив, каде што има руски конзули, јас слушнав дека тоа е случај.

Битола 9 јули 1860.
Turkey 78/1531. January-December 1860)

Потпишан: Ричард Абот, заменик Конзул.
(Public Record Office (London). —
Foreign Office.

Hristo ANDONOV-POLJANSKI

A QUESTIONNAIRE FROM 1860 CONCERNING THE POPULATION IN THE BITOLA VILAET (MACEDONIA)

(S u m m a r y)

In this article the author publishes a questionnaire taken July 9, 1860 with the answers concerning the conditions of the population in the Bitola vilayet (Western Macedonia), compiled by Richard Abbot, British Acting vice consul in Bitola. This document contains important details about the conditions of the population from that period involved in the whirl-pool of the new socio-political and economic changes that took place in the Ottoman Empire because of the Crimean War and the important act of the Turkish government, the Hatti-Humajoun, of February 18, 1856. The interest of the compiler was mainly to discover the consequences for these changes in the conditions of the population. These are remarks about the specific conditions in the area of private ownership, commerce, justice, religion, education, foreign propaganda etc. These details contribute to the knowledge concerning the political, and economic conditions of the people in this part of Macedonia. The documentation was carried out at the Public Record Office in London.

²⁰ Се мисли на рускиот цар Александар II (1855—1881).